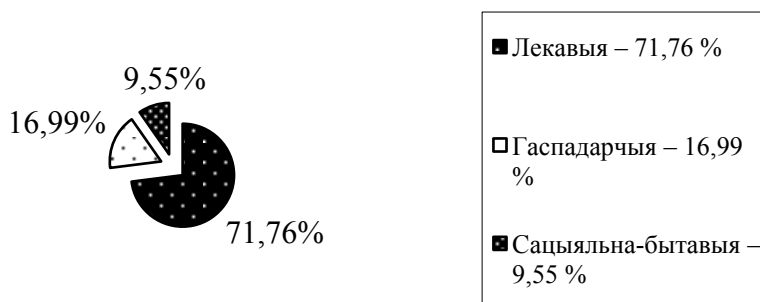

Святлана Вяргеенка

ЗАМОЎНАЯ ТРАДЫЦЫЯ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ (АДМЕТНАЕ Ў СЮЖЭТАХ)

Сярод іншых рэгіёнаў Беларусі зонай найбольш актыўнага бытавання замоў з'яўляецца Гомельшчына, прычым, як засведчылі экспедыцыі, гэты фальклорны жанр і сродак народнай медыцыны ўстойліва захоўваецца ва ўсіх раёнах.

Сучасны стан захаванасці замоў на Гомельшчыне (малюнак 1)

Паводле зробленых намі статыстычных падлікаў, у запісах пераважаюць лекавыя замовы – 71,76 %. Другой па колькасці і значнасці групай з'яўляюцца гаспадарчыя – 16,99 %. Сацыяльна-бытавыя замовы складаюць 9,55 % ад усёй колькасці зафіксаваных тэкстаў. Такі падзел тлумачыцца як аб'ектыўнымі, так і суб'ектыўнымі прычынамі. Лекавыя замовы – найбольш старажытная група замоўных формул. Перш за ўсё чалавек клапаціўся (ды і цяпер клапаціцца) пра сваё здароўе, чым і тлумачыцца больш шырокае бытаванне гэтай групы і сёння. Найбольш поўна яны прадстаўлены ў Гомельскім раёне – 17,02 % тэкстаў. 9,58 % гэтых замоў мы запісалі ў Рэчыцкім і Акцябрскім раёнах, 9,19 % – у Буда-Кашалёўскім раёне. Астатнія – у Петрыкаўскім (8,41 %), Жлобінскім (7,24 %), Рагачоўскім і Лельчыцкім (па 6,65 %), Чачэрскім (4,50 %), Хойніцкім (2,34 %), Лоеўскім (2,15 %), Калінкавіцкім (1,95 %), Веткаўскім (1,56 %), Брагінскім (1,36 %), Жыткавіцкім (1,17 %), Светлагорскім (0,78 %) і Ельскім (0,19 %) раёнах.

Шырокая геаграфія распаўсюджвання і тэматычная разнастайнасць замоў гаспадарчай тэматыкі тлумачыцца актыўным выкарыстаннем нашымі старажытнымі продкамі ўласнай гаспадаркі і зямлі. Прыродна-ландшафтная своеасаблівасць Гомельскага Палесся выклікала да жыцця значную групу замоў, у якіх галоўным аб'ектам замаўлення з'яўляюцца хтанічныя істоты. Найбольшая колькасць замоў гэтай тэматычнай групы запісана ў Гомельскім (23,96 %), Рэчыцкім (18,18 %), Жлобінскім (9,09 %) раёнах. Астатнія – у

Брагінскім і Рагачоўскім (па 8,26 %), Лельчыцкім (7,43 %), Добрушскім (6,61 %), Акцябрскім (5,78 %), Буда-Кашалёўскім (2,47 %), Светлагорскім і Чачэрскім (па 1,65 %) раёнах.

Паколькі пытанні грамадскага і асабістага жыцця, стварэнне і захаванне камфортных умоў існавання таксама хвалявалі чалавека са старадаўніх часоў, таму і невыпадкова важнае месца займалі і замовы, аб'яднаныя намі ў сямейна-бытавую і сацыяльную групу. Напрыклад, найбольшую колькасць такіх замоў больш за ўсё давялося запісаць у Рагачоўскім (23,52 %) раёне. З актыўным выкарыстаннем сацыяльна-бытавых замоў мы сутыкнуліся ў Лельчыцкім і Петрыкаўскім (па 13,23 % запісаных тэкстаў), Рэчыцкім (10,29 %), Гомельскім (8,82 %), Добрушскім і Буда-Кашалёўскім (па 7,35 %), Акцябрскім (5,88 %), Жлобінскім (4,41 %), Лоеўскім (2,94 %), Светлагорскім (1,47 %) раёнах.

Засяродзім увагу на аналізе адной з тэматычных груп лекавых замоў – «Ад зубнога болю», якія на тэрыторыі Гомельшчыны прадстаўлены найбольшай колькасцю варыянтаў.

Са старажытных часоў замова была надзвычай папулярнай, бо іншых сродкаў уздзеяння на небяспечныя з'явы прыроды чалавек не ведаў. І тут можна было спадзявацца толькі на сваю фізічную сілу, а яшчэ болей – на магію слова, адпаведнага дзеяння і абарону прадмета-апатрапея. Замова не такая прымітыўная і наіўная, як на першы погляд здаецца, мяркуючы па часе яе ўзнікнення. Прыцягвае нашу ўвагу тое, што замоўныя сюжэты і іх асноўныя персанажы маюць строга акрэслены характар. Маючы стандартны сюжэт (у межах адной тэматычнай групы), варыянты замоўных формул адрозніваюцца не толькі ўмоўнымі месцамі дзеяння, якія не маюць характарыстычнай адзнакі «тут» і «цяпер», але і рознымі бытавымі рэаліямі. Не ўяўляецца магчымым, зыходзячы з тэкстаў, спрагназаваць тое канкрэтнае месца, дзе адбываецца дзеянне, калі яны амаль усе пачынаюцца з традыцыйнага зачыну «*Ехаў Рыгор цераз шэсць гор...*» [1, № 132], «*Ехаў Рыгор з крутых гор...*» [1, №№ 135, 277], «*Із-над яснае зары, із-над белае гары цякло тры ракі...*» [1, № 138], «*Ішоў (ці ехаў) Хрыстос цераз калінавы мост...*» [1, №№ 146, 170, 172, 181, 194, 196], «*Ішла Прачыстая маць сінім морам (чыстым полем)...*» [1, №№ 264, 366, 401, 462, 503, 540], «*На сінім моры-акіяне стаіць дуб...*» [1, №№ 154, 155, 420, 507], «*адтуль ангельчыкі выходзяць*» [1, № 409]. І толькі ў нешматлікіх тэкстах, як, напрыклад, у замове «Ад нарадкі» [1, № 500], запісанай ад Васілеўскай М.Я., 1935 г.н., з в.Бабовічы Гомельскага раёна, названы канкрэтныя геаграфічныя каардынаты: «*...Адкуль ты выходзіш і куды прыходзіш, выходзіш ты з-над захада, сонца, з-над яснага месяца, з-над дробных зорак, сходзіш ты ў рэчку, а з рэчкі ў Бесядзь, а з Бесядзі ў Сож, а з Сожа ў Дняпро, а з Дняпра ў мора...*». Прыведзены ўрывак замовы дае падставы меркаваць, што невядомы аўтар-творца свядома імкнуўся прыцягнуць увагу да свайго локуса, да сваёй зямлі, да сваіх рэк.

Абазначэнне дакладных геаграфічных або якіх-небудзь іншых рэалій у замоўных тэкстах – рэдкі факт, невыпадкова іншы раз яны з'яўляюцца

нечаканасцю для даследчыка і настройваюць яго на пэўныя развагі наконт гістарычнай абумоўленасці прысутнасці ў замовах некаторых уласных назваў.

Што датычыць акрэсленасці часу дзеяння, то яго таксама нельга вызначыць дакладна. Аб гэтым сведчаць уступныя часткі, якія ўяўляюць сабой устойлівыя формулы-«абазначэнні»: «*Уставала (устану) я ранюсенька (раненька), умывалася (умыюся) бялюсенька (беленька)...*» [1, №№ 25, 63, 346, 391, 418, 445 (у нядзелю), 468, 494 і г.д.], «*ранняй (вячэрняй) зарюю, божаю (добрай) парюю...*» [1, №№ 26, 46, 49, 268, 280, 333, 335, 362, 373 і г.д.].

Такія ж умоўныя і персанажы замоў, якія ў значнай ступені з'яўляюцца абагуленымі вобразамі. Гэтыя персанажы-схемы, хаця і маюць назвы рэальных паўзуноў, птушак, але з нейкімі неверагоднымі ўласцівасцямі: воран (чорны), які прыляцеў «*з чужых старон. Сеў на варотах у красных чобатах, стаў шчэбетаць, урокі гаварыць...*» [1, №№ 180, 433], арол «*без крылляў і без галавы...*» [1, № 421] або арол, які «*ізнёс яйцо без жаўтка і вывеў арлёнка бяскрылага...*» [1, № 606], арол з залатою дзюбаю, з сярэбранымі крыламі [1, № 16]; лютая змяя, гадзюка - сіпуха, рыпуха [1, № 102], гадзюка-царыца, якая «*ліху кроў разлівала, серцэ до тугі донесла...*» [1, № 104], «*...пад той калодай ляжыць гадзюка, сакоча, рагоча, траву з'едае...*» [1, № 416], «*змяя з дванаццаццю галавамі, з вострымі касамі...*» [1, № 159]; «*гад рабы, гад половы, гад жоўты, гад чырвоны, гад белы, гад серы, гад руды, гад падарожны, гад подколodны, подпорожны...*» [1, №№ 103, 104 і г.д.]. Важным паказчыкам замоўнай паэтыкі ў названых замовах з'яўляюцца тыя прадметы і вобразы, якія судакранаюцца з культам, семантыка якіх звязана са старадаўнімі рэлігійнымі ўяўленнямі, з рытуальнымі дзеяннямі.

У адрозненне ад іншых фальклорных жанраў (песні, казкі, загадкі, прыказкі) замова лічылася носбітам магіі слова. Замоўнае слова паступова вызвалялася ад усяго імгненнага, зменлівага, няўстойлівага, шукала нямногія, але бяспрэчныя мастацкія формулы. Слова ў замове выконвае «перфаматыўную функцыю», г.зн. з'яўляецца не проста словам, а словам-дзеяннем, калі слова і ёсць дзеянне. Яно сапраўды выпрацавала паэтыку, якая суадносіцца з ідэяй непарушнасці, пастаянства, – паэтыку строгай і яснай архітэктонікі, дакладнага рытму і адметнай рыфмы, эканомнага параўнання, выразнай метафары, строгай і яснай лініі разгортвання сюжэта. Немалаважную ролю ў рытуалах замаўлення выконваюць прадметы, якія звязаны з пэўнымі культурамі (прыродна-касмічны, культ продкаў і інш.), з устойлівымі рэлігійнымі (у тым ліку і язычніцкімі) уяўленнямі. Самыя звычайныя, самыя простыя рэчы ў замове звязаны не толькі з рэальным дзеяннем, але і з'яўляюцца вобразамі-сімваламі, устойлівасць якіх шліфавалася стагоддзямі. Заўважым, што ў працэсе бытавання замоўных формул з пакалення ў пакаленне пераходзілі і каноны сюжэтных кампазіцый. Невыпадкова, у дэталях замоўнае мастацтва вызначаецца здзіўляючым пастаянствам. Тым не менш, яго нельга назваць застылым. Пад покрывам канонаў у ім ішоў працэс унутранага развіцця, і, як гэта ні дзіўна, у сваіх

бясконцых паўторах замоўнае мастацтва не страчвала пачуцця жыцця, прыроды, чалавека ў гэтым жыцці і прыродзе, у сусвеце. Гэта тлумачыцца тым, што хаця замоўныя каноны і захоўваліся надзвычай строга, тым не менш яны яшчэ не пакрыліся пылам тысячагадовых традыцый, не былі адпаліраваны да страты аблічча, былі бліжэй да жыццёвых першавытокаў, да жыццёвых першакрыніц. Таму ў іх адчуваецца больш подыху жыцця, так бы мовіць, больш чалавека, чым у многіх пазнейшых класічных творах.

Яскравым пацверджаннем гэтаму з'яўляюцца і лекавыя замовы. Яны на Гомельшчыне складаюць пераважную большасць. З 694 замоў, якія былі запісаны на тэрыторыі Гомельскай вобласці і ўвайшлі ў зборнік «Таямніцы замоўнага слова» (Гомель, 1997), такіх тэкстаў 492, што складае 70,89 %. Сярод іх замовы ад зубоў складаюць 10,16 % (50 тэкстаў). Па колькасці гэта тэматычная група другая, пасля замоў ад уроку (прыстрэку, зглазу, прыгавору, падзівок). У межах гэтай тэматычнай групы можна вылучыць тры падгрупы з амаль аднолькавым сюжэтам: па-першае, замовы, у якіх хворы зуб (хвароба) адсылаецца куды-небудзь – 32 %, па-другое, замовы, у сюжэтную тканку якіх уводзяцца тры супрацьлеглыя персанажы, і, па-трэцяе, тэксты, у якіх зубы хворага чалавека не павінны балець таксама, як і ў мёртвых на «тым свеце» – па 22 %; тэксты, у якіх сюжэты адрозніваюцца адзін ад аднаго і ад вышэйакрэсленых – 24 %.

Самая вялікая па колькасці група замоў, дзе асноўная сюжэтная лінія пабудавана на адсыланні хваробы. Гэтыя тэксты запісаны ў Рагачоўскім [1, № 215], Петрыкаўскім [1, № 223], Буда-Кашалёўскім [1, №№ 224, 250], Гомельскім [1, № 239], Жлобінскім [1, №№ 265, 267], ад перасяленцаў з Хойніцкага [1, №№ 253, 254, 255], Добрушскім [1, №№ 263, 264, 266], Рэчыцкім [1, № 246], ад перасяленцаў з Веткаўскага [1, № 268], Лельчыцкім [1, № 260] раёнах. Месцы, куды адсылаецца хвароба, самыя разнастайныя, у пераважнай большасці (71 %) непрыгодныя, непрывабныя для жыцця: «...к свінням падаль есці...», «...каб бачыў адзін бес...». Найбольш распаўсюджаным месцам з'яўляецца дуб у розных выявах. Гэта і зялёны дуб, і сухі дуб, і дубішча, і сухое дубішча. У намінальным тэксце замовы «Ад зубоў», запісанай у в.Хамічы Рагачоўскага раёна ад Сцяпанавай Надзеі Несцераўны, 1929 г.н. [1, № 215], яскрава выражана пагроза дубу пры нявыказаным жаданні, каб хворы зуб стаў такім жа здравым і крэпкім, як і самае моцнае дрэва, дрэва жыцця – дуб (жыве да 2000 год). Сапраўды, усё ў свеце адносна і пазнаецца толькі праз супастаўленне, замяшчэнне і атаясамліванне адно праз другое.

Некаторыя асаблівасці анатамічнай будовы і сімвалічна-міфалагічнай суаднесенасці, можна меркаваць, прывялі да з'яўлення ў замовах і аналагічных вобразаў: «Зуб, зуб, ідзі да зялёнага дуба, ... пытайся ў дуба: “Скажы дуб, у цябе шырокі, чысты, здаровы ліст, карань глыбокі, а ці ты крэпкі, а ці ты моцны? ...Каб і ў мяне былі такія моцныя, здаровыя зубы з глыбокімі каранямі, як у дуба» (М.М.С.); «...Зубы, ідзіце вы к зялёнаму дубу, пытайцеся ў дуба: «Ці ты лісту шырокага, ці ты корня глыбокага, ці ты крэпкі, ці ты моцны?..» (Б.А.М., 1941 г.н.). У прыведзеным тэксце ў аснове

паралелізму – рацыяналістычная выверанасць параўнання: толькі глыбокі моцны карань можа даць сілу здароваму ствалу, на якім узрастае шырокі чысты ліст. Асацыятыўна гэтыя якасці пераносяцца і на зубы, якія адсылаюцца да зялёнага дуба, каб яны ўбачылі, якое прыгожае гэтае дрэва з глыбокім каранем, крэпкім ствалом, шыкоўнай кронай, і самі былі такімі ж моцнымі і прыгожымі.

Да слова сказаць, гэтую асацыяцыю можна працягнуць: дзёсны-зямля, у якой мацуюцца каранямі зубы-дрэвы, неба-неба, а чалавек-мікракосм усімі сваімі жыццёвымі варункамі знітаваны з макракосмам. Пачуццё еднасці з прыродай, непадзельнасці ўсяго існага ў сусвеце былі манументалізаваны ў замове. Так з дапамогай маляўнічай і вынаходлівай метафары народ-творца мадэліруе свой непаўторны свет, неверагодны і іррэальны, у якім амаль страчаюць рэальныя рысы пэўныя дэталі.

Прыведзеныя вышэй замоўныя формулы маглі выкарыстоўвацца як для лячэння, так і для прафілактыкі зубнога болю. Нягледзячы на ярка выражаны матыў пагрозы ў першай замове, усё ж такі яны маюць пазітыўную афарбоўку, якую ствараюць эпітэты (мора сіняе, ліст шырокі, чысты, здаровы; карань глыбокі; дуб зялёны, крэпкі, моцны), часта ўжываюцца шматлікія заклікі-звароты (маладзік-малады, зуб-зубішча і інш.). У апошнім выпадку для ўзмацнення яшчэ ўжываецца і такі мастацкі прыём, як таўталогія: крэпкі, моцны.

Сярод замоў, якія мы аднеслі да другой сюжэтнай групы, 27 % тэкстаў запісана ў Гомельскім, па 18 % – у Добрушскім і Петрыкаўскім раёнах. Астатнія тэксты зафіксаваны ў Буда-Кашалёўскім, Веткаўскім, Лельчыцкім і Жлобінскім раёнах. Развагі над сюжэтамі дазваляюць упэўніцца ў тым, што старажытны чалавек, спасцігаючы свет і асэнсоўваючы сваё месца ў ім, суадносіў сябе з асобнымі прыроднымі з’явамі, прадметамі, «прымяраў іх да сябе», свабодна апеліраваў да іх. А паколькі ў рэальным жыцці ў здаровага чалавека зубы не баляць, так і ў прыродным свеце з’явы, пра якія ўзгадваецца ў замовах, рэальна не могуць сысціся разам, таму і асноўны прынцып пабудовы сюжэта – адмоўнае параўнанне: **як не..., так і не:** «...*Ёсць на свеце тры цара. Першы цар – сонца, другі – месяц, трэці цар – вецер. Як гэтым царам у кучу не сыйсціся, з адной кружкі віна-мёду не піці, так ва век зубной болі не быці*» (Н.В.І., 1925 г.н.). Або **як ..., так, калі ..., тады (когда ... тогда):** «*Месяц на небе высока, а камень у моры глыбока, а дуб у лесе далёка. Як етыя тры браты сойдуцца мёд і віно піці, тоды будуць рабе божэй там зубы болецкі...*» (В.Г.П., 1911 г.н.); «*Щука – в воде, червь – в дупле, а месяц – на небе. Когда они вместе сойдутся поговорить, тогда у раба божьего (имя) будут зубы болей...*» (Л.Е.Т.). Прыведзеныя замовы выкарыстоўваюцца для лячэння. Аднак у в. Масцішча Гомельскага раёна ад Ткачовай Алексіі Яўхімаўны, 1932 г.н., мы запісалі тэкст замовы «Ад зубнога болю», які можна выкарыстаць і з мэтай прафілактыкі, для забеспячэння здароўя зубоў у немаўляці: «*У чыстым полі стаяць лясішчы. У тых лясках растуць дубішчы. Адзін дуб – лясовы, другі – палёвы, трэці дуб – прыдарожны. Дубішчы, зубішчы, беражыце ў гэтага младзенца (імя) зубцы: бакавыя, гарлавыя...*». У

адрозненне ад вышэйпрыведзеных тэкстаў, у гэтай замове толькі адзін галоўны вобраз – дуб, але ён – і ў лесе, і ў полі, і пры дарозе. Ствараецца магічнае замкнёнае кола, у якім станоўчая энергія дуба тройчы ўзмацняецца і аказвае жыватворнае ўздзеянне на зубы немаўляці. Замова цалкам станоўчая, нават у другой частцы зубны боль адсылаецца на *блакітнае* мора, дзе створаны ўсе ўмовы для жыцця гэтай хваробы.

Замовы, якія мы аднеслі да трэцяй сюжэтнай групы, запісаны ў Лоеўскім [1, № 219], Буда-Кашалёўскім [1, № 221], Калінкавіцкім [1, № 226], Лельчыцкім [1, № 228], Рэчыцкім [1, №№ 240, 246], Рагачоўскім [1, № 247], Акцябрскім [1, №№ 256, 258], Гомельскім [1, № 257] раёнах. Усе гэтыя тэксты маюць як форму дыялогу з месяцам, так і звычайную праявісна-апавядальную форму. Тым не менш, нягледзячы на аднолькавасць асноўнай сюжэтнай лініі, кожная з замоў адрозніваецца нейкімі, на першы погляд, нязначнымі штрыхамі, нават калі яны адзначаны ў адным раёне. Параўнаем для прыкладу:

1. *«Молодой молодичёк, ты в море купался и нам наказался, ты на том свеце был, видел живых и мертвых, как у мертвеца зубы не болят, так и не болели б у тебя...»* (С.М.М., 1929 г.н.).
2. *«Маладзік малады, у цябе рог залаты, ты ў моры купаўся, а нам ні паказаўся. Пытаўся малады ў старога, ці баляць зубы ў нежывога. Да па моладасці балелі, а цяпер панямелі. Хай так у раба божага (імя) каб панямелі і да смерці не балелі».* (Я.В.К., 1918 г.н.).

У першым варыянце апісанне месяца абмяжоўваецца толькі яго назвай – «молодой молодичёк». Здаецца, усё тут зразумела: маладзік мае форму «рога», а месячнае святло нагадвае жоўты («залаты») колер. Тым не менш аўтар другой замовы вырашыў даць больш падрабязнае апісанне, памастацку прыгледзеўшыся да звычайнага для нас, але таямнічага для нашых продкаў нябеснага свяціла.

У абедзвюх замовах месяц адлюстроўваецца ў вадзе («ты ў моры купаўся...»), аднак у першым выпадку людзі яго бачаць, а ў другім – не. У другой замове апісваецца цікавая размова паміж «маладым» і «старым». Можна таму і «не паказаўся» месяц чалавеку, бо немагчыма адначасова ўбачыць яго ў розных фазах. «Сходні» месяц памірае, а маладзік нараджаецца, і менавіта ў гэты перыяд адбываецца дыялог паміж імі. «Стары» «ўспамінае», што яго зубы «па моладасці балелі, а цяпер панямелі». У асноўным на пытанне, ці баляць зубы ў мёртвых, мы чуем катэгарычны адказ: «Не, не баляць». Тым не менш у нешматлікіх тэкстах мы бачым не такі катэгарычны адказ, што раней зубы балелі, а цяпер занямелі. У абедзвюх замовах няма нічога лішняга, нічога дэструктыўнага, што магло б хоць якім-небудзь чынам завуаляваць, парушыць архітэктанічную логіку. Такі ж стрыманы і паэтычны дэкор стварае ўсяго толькі адзін эпітэт, які абазначае не столькі рэальны ўзрост, колькі фазу месяца, ды метафара. Аналізуючы замоўныя тэксты, мы можам з упэўненасцю сказаць, што мова замовы простая, у ёй няма штучнасці, мудрагелістасці, вычварнасці. Але ж вядома, што для перадачы простых, натуральных пачуццяў трэба больш майстэрства,

чым для перадачы фальшывых, ненатуральных перажыванняў. На наш погляд, у гомельскай калекцыі замоў найбольш пашырана параўнанне менавіта з зубамі мёртвых людзей, у параўнанні, напрыклад, з замай, запісанай на Магілёўшчыне, дзе прысутнічае параўнанне з зубамі мёртвых «ваўкоў, лісаў».

Ад усіх іншых варыянтаў замоў «Ад зубнога болю» адрозніваецца, напрыклад, тэкст, запісаны ў г.Пінску Брэсцкай вобласці ад Шаламіцкай Анастасіі Севасцьянаўны, 1932 г.н.: *«Ішоў Хрыстос цераз раку Іардань, сказаў рацэ Іардань: «Стань, стань». А ты, зуб, балець перастань»*. У тэкстах замоў, якія нам давялося сустрэць, параўнанне зубнога болю з чым-небудзь іншым амаль не характэрна.

Яшчэ адна цікавая замова была запісана ў Брэсцкай вобласці [1, № 251]. У прыведзеным тэксце можна вылучыць тры розныя сюжэтныя часткі, прычым 1 і 2 часткі гэтай замовы з'яўляюцца самастойнымі тэкстамі асобных замоў, запісаных у Лоеўскім раёне, а 3-я частка ўяўляе сабой тэкст, зафіксаваны ў Светлагорскім раёне.

Праведзены аналіз сучасных запісаў тэкстаў замоўных формул пераконвае ва ўстойлівасці захавання гэтага жанру не толькі ў пасіўнай памяці інфарматараў, але і ў факце іх даволі актыўнага практычнага выкарыстання ў розных жыццёвых сітуацыях.

ЛІТАРАТУРА

1. Таямніцы замоўнага слова. Гомель, 1997.

Спіс скарачэнняў (інфарматары)*:

1. Б.А.М., 1941 г.н. – Баранава Аляксандра Мікалаеўна, в.Аляксандраўка Буда-Кашалёўскага раёна.
2. В.Г.П., 1911 г.н. – Вянгур Ганна Паўлаўна, в.Тонеж Лельчыцкага раёна.
3. Л.Е.Т. – Лявоненка Е.Т., в. Ляды Жлобінскага раёна.
4. Н.В.І., 1925 г.н. – Навуменка Вольга Іванаўна, в.Краўцоўка Гомельскага раёна.
5. С.М.М., 1929 г.н. – Сілкевіч Марфа Мікалаеўна, в.Сасноўка Акцябрскага раёна.
6. Я.В.К., 1918 г.н. – Якубовіч Васіліна Кузьмінічна, в.Мушычы Акцябрскага раёна.

*Фальклорны архіў кафедры беларускай літаратуры ГДУ імя Ф.Скарыны.